

Gräsand

Gräsanden (Bild 1) och dess biotoper har varit föremål för forskning i Svartedalen [1, 2]. Undersökningar företogs under 1970-talet i 28 större och mindre sjöar (Fig. 1). De är indelade i 4 grupper (Tabell 1): (1) ingen fisk; (2) få, enstaka eller vandrande fiskar, ingen reproduktion på grund av försurning; (3) planktonätande och rovfisk; (4) enbart planktonätande fisk.

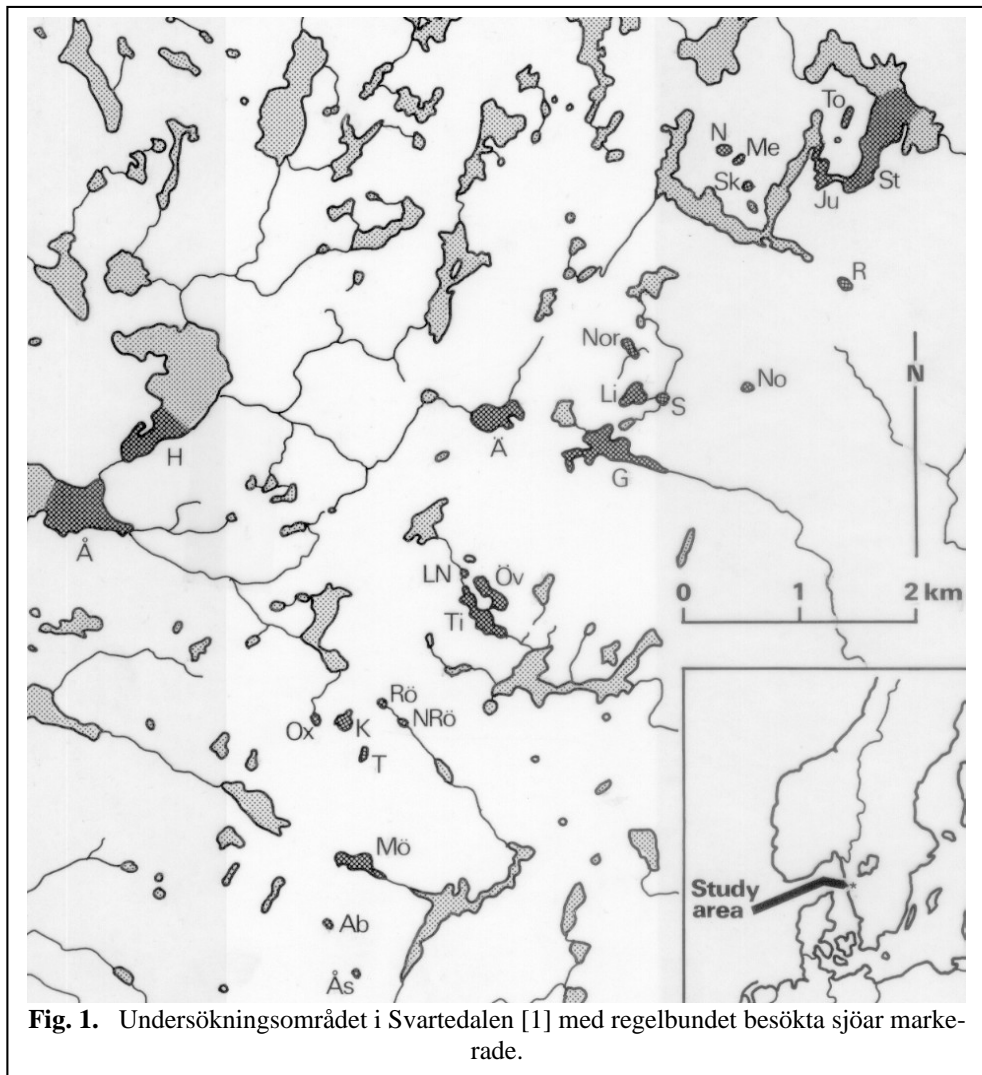
Denna and är för sin reproduktion beroende av god tillgång på evertebrater, främst i form av insekter som sländor av olika

slag. Under äggläggningen är det sländornas och andra insekters larver, som ger honan proteinrik föda. Äggläggningen är anpassad så, att äggen kläcks vid den tid då insekternas larver kläcks och kryper upp på strandvegetationen, där de kan jagas av de små ungar. Det är fisktomma sjöar som ger den bästa tillgången på animala bytesorganismer för gräsanden och hennes ungar [1]. Allt

eftersom ungarna blir större, kan de söka föda under vattenytan, men inte djupare än att de kan nå sina byten genom att tippa med stjärten i vädret. När ungarna är halv vuxna och stran-

Bild 1. Gräsanden vill ha en öppen plats på stranden där hon och hennes ungar kan vila tryggt genom att ha en god utsikt för att inte överraskas av någon fiende.

Fig. 1. Undersökningsområdet i Svartedalen [1] med regelbundet besökta sjöar markerade.

dens gräs och halvgräs börjar sätta frön, börjar också ett vegetabiliskt födosök. De kan då tröska frön ur fröställningar (Bild 2).

Bild 2. Vuxna gräsandungar tröskar mogna frön ur gräsens fröställningar genom att böja ner dessa så att stråets spänst drar vippan genom den bearbetande näbben. (Foto: Kenneth Nyström).

Små sjöar och vatten utan fisk utgör således gräsandens optimala häckningshabitat [1]. Men för att födan skall räcka för en hona och ett dussin ungar är det gräsandhanens uppgift att hävda ett tillräckligt stort revir genom att försvara det mot andra gräsandpar. Om populationstätheten blir för stor och födotillgången på så sätt begränsas, blir äggstorleken mindre [2]. Detta kan reducera de kläckta ungarernas medhavda födoreserv, vilket vid dålig väderlek kan begränsa överlevnadsmöjligheterna. Tillgången på föda är populationsbegränsande.

Fisktomma sjöar är också viktiga för andra andfåglar, t.ex. knipa och kricka, men också för vadare som skogs-snäppa och många tättingar, vilka finner flygande insekter vid stranden av sådana sjöar. Försurningen med åtföljande låga pH-värden har därför inte varit negativ för sådana fågelarter. Studien visar att insektslivet kan vara rikt vid frånvaro av fisk, även om vattnet har lågt pH.

I en sjö med enbart planktonätande fisk som t.ex. Övre Rörevatten (Rö), hade ”tusenbröder” av abborre betat ner evertetratfaunan, med påföljd att gräsänder aldrig besökte den sjön. Ej heller sjöar med både planktonätande fisk (abborre) och rovfisk (gädda) som t.ex. Råkärr (R) utgör bra häckningshabitat. Även om gäddan reducerar födokonkurrenten abborre, så tar den också andungar, vilket inträffade just i denna sjö.

Ingen av Svartedalens utpekade Natura 2000-arter enligt Fågeldirektivet är under häckningstid beroende av fisktomma, mindre sjöar med rik insektsfauna. Två av dem är i stället beroende av fiskförande sjöar: storlom och fiskgjuse. Båda dessa arter söker dock företrädesvis sin föda i större sjöar, av vilka dock många också drabbats av försurning och fiskdöd, i den mån de ej kalkats. Den rika tillgången på både stora och små sjöar i Svartedalen (Fig. 1) innebär dock att det bör finnas utrymme för båda kategorierna av fågelarter. Även de större sjöarna är viktiga för gräsanden både före och efter häckningen genom att de kan utnyttja strändernas fröproduktion (Bild 2).

Den här tillämpade indelningen av Svartedalens sjöar i fyra typer av ekosystem med hänsyn till evertetrater, fisk och fågelliv stämmer inte alltid överens med de två redovisade naturtyperna enligt Habitatdirektivet [3], grundat på förekomst av växter: 3130 Oligo-mesotrofa sjöar med strandpryl, braxengräs eller annuell vegetation ... (typ klarvattensjöar) och 3160

Tabell 1. Namn och beteckning på de i Fig. 1 markerade och regelbundet besökta sjöarna.

Grupp	Beteckning	Namn
1	Ås	Åsesjön
	No	Lilla Nornäbban
	Ab	Abborvatten
	Me	Mellankringelsjön
	Ox	Oxögat
	Sk	Skogskringelsjön
	To	Tollesjön
	N	Nordkringelsjön
	Nor	Nornäbban
	LS	
	K	Klarevatten
	Ju	Kroksjön
St	Stendammen	
2	NRö	Nedre Rörevatten
	LN	Lilla Nöjevatten
	S	Svartevatten
	T	Tranevatten
	Mö	Mörtevatten
3	R	Råkärr
	G	Grötevatten
	Ål	Ålevatten
4	Rö	Övre Rörevatten
	SS	
	Li	Lindesjön
	Öv	Översjön
	Ti	Timmervatten
	Ä	Äggdalssjön
H	Håltesjön	

Dystrofa sjöar och småvatten (typ myrgölar). Sjöars namn (Tabell 1) antyder att förekomsten av abborre och mört varit mer eller mindre ursprunglig och av betydelse för husbehovsfiske. Inplantering av gädda, och i senare tid av ädelfisk för sportfiske, kan däremot ha varit negativt för bestånden av abborre och mört. Detta kan då också ha drabbat storlommen. Bevarandeåtgärder med hänsyn till denna Natura 2000-art [4] bör då innebära, att i första hand abbore återplanteras in i större, nu fisktomma sjöar och att inplantering av gädda och ädelfisk förbjödes i dessa. För att bibehålla en nödvändig pH-nivå för abborrens reproduktion måste sådana sjöar kanske kalkas till vidare.

Referenser

- [1] Pehrsson, O. 1984. Relationships of food to spatial and temporal breeding strategies of mallards in Sweden. *Journal of Wildlife Management* 48(2):322-339.
- [2] Pehrsson, O. 1991. Egg and clutch size in the mallard as related to food quality. *Canadian Journal of Zoology* 69:156-162.
- [3] Länsstyrelsen Västra Götaland. 2005. Bevarandeplan för Natura 2000-område SE0520166 Svartedalens naturskogar. Utkast. Dnr 511-32437-2005.
- [4] Länsstyrelsen Västra Götaland. 2005. Bevarandeplan för Natura 2000-område SE0520142 Svartedalen. Utkast. Dnr 511-32432-2005.

2005-07-04
Olof Pehrsson
www.ekologikonsult.se

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.